

Bombes d'incertesa

Apunts sobre la dimensió econòmica de la massacre provocada l'11 de març de 2004 a Madrid pel terrorisme islàmic global

Marçal Sintes

Articulista dels diaris *Avui* i *El Mundo* (edició Catalunya)

i professor de Periodisme de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna-URL.

No s'ha de tenir por de la pobresa, ni del desterrament,
ni de la presó, ni de la mort...

Del que cal tenir por és de la por mateixa.

Epíctet

23

L'home és un animal que tem, que té por, que en una mesura o altra pateix. Forma part de la naturalesa humana: temo, aleshores existeixo. La incapacitat per controlar els nostres fantasmes degenera en múltiples i doloroses patologies que afecten la percepció i conducta de forma desastrosa. La por, a més, és individual, però, tal com ens assenyala la psicologia social, s'encomana i es multiplica com un virus. A les persones ens treu de polleguera que hi hagi coses contra les quals milers d'anys d'existència no serveixen de res. Coses inexorables, irreductibles, invencibles.

Voldríem atènyer la seguretat, embridar l'atzar, esborrar la incertesa. Però, encara que no puguem comprendre-ho, que en siguem ontològicament incapaços —com ens passa també amb la mort o l'infinit, per exemple—, la incertesa no pot ser sotmesa perquè és condició necessària, inexcusable, de la vida. El motor de la por és la incertesa, és a dir, allò que pot succeir però no és segur que succeeixi, i que normalment té un component problemàtic. La incertesa és allò que altera la linealitat, que incompleix el que està previst, el que és normal. Temem en present però temem pel futur. L'ésser humà només és capaç de suportar un grau determinat d'incertesa, tenim, tots, un lllindar psicològic. Per evitar traspasar-lo treballem incansablement, fem mans i mànigues recorrent a tota mena d'ajuts i agafadors: des de la fe fins a la física o la hiperlegislació. La història de la humanitat es pot entendre i explicar també com una lluita sempre infructuosa contra la incertesa.

L'economia, que té més a veure amb l'esperit humà del que molts pensen i diuen, també viu pendent de la incertesa, de fet, la necessita. La idea de risc la trobem en el centre mateix de la ciència econòmica. L'*homo economicus* treballa i es relaciona amb la incertesa. A cada grau d'incertesa l'economia hi reaccionarà posant en marxa un tipus de comportament, fins a arribar a un límit que esdevindrà insuportable i que abocarà a la histèria o al pànic.

L'11 de setembre de 2001 van morir unes tres mil persones. Les Torres Bessones, un dels símbols occidentals per excel·lència, es van desplomar. Els costos materials van sacsejar poc l'economia americana. El que l'11-S va sacsejar va ser la ment i el cor de milions de persones. El que el terrorisme islàmic va llançar sobre l'economia dels EUA, d'Occident i, per extensió, del món sencer van ser bombes d'incertesa. Es va desdibuixar el camí que unia imaginàriament el present amb uns objectius situats en el futur. De cop i volta, aconseguir aquests objectius esdevenia més difícil. El grau d'incertesa havia augmentat i, per tant, el mercat havia de retribuir millor aquells disposats a assumir riscos o, dit d'una altra manera, aquells disposats a treballar en un entorn d'incertesa.

Fem-ne un símil muntanyenc. Imaginem que, just abans de començar una excursió en què participaran un grup de turistes i el conductor-propietari d'un jeep, el cel es tapa i apareixen uns grans núvols grisos i amenaçadors. La nova i inesperada meteorologia fa rumiar el senyor del jeep, que, després d'un càlcul rapidíssim, s'adreça als turistes que el volen contractar i els comunica que li hauran de pagar el doble. O el doble o no engega. Els turistes podran buscar uns altres vehicles per llogar i en podran negociar els preus, però al final acabaran pagant més diners amb el cel que anuncia tempesta que si aquest s'hagués mantingut estable. El que ha ocorregut és que la prima de risc ha augmentat.

Els avions de l'11 de setembre a Nova York van causar moltes més víctimes i més destrucció que els atemptats en els trens de rodalies de Madrid. Però tots dos van suposar un cop psicològic i moral molt dur i van projectar la seva ombra sobre l'economia occidental. Quan la desconfiança s'instal·la en una economia, la inclinació a la inversió i el consum minven. Hi ha una tendència a buscar posicions més segures. Alhora, la circulació de mercaderies i de persones es fa més difícil i s'alenteix.

El desembre del 2001, el FMI va elaborar un informe titulat *The Global Economy After September 11*.¹ S'assenyalava com una amenaça terrorista continuada podria afectar el potencial de l'economia global a llarg termini en apujar els costos. S'apuntaven, en concret, els següents elements a considerar: a) costos d'operació més elevats: per fer negocis caldrà més seguretat, les assegurances seran més cares i els terminis s'allargaran, b) nivells de stocks més alts: a causa dels problemes en el transport aeri i ferroviari, c) augment de les primes de risc en l'economia, d) transvasament de recursos cap al sector militar, cosa que, entre d'altres, afectaria la R+D productiva i e) inconvenients per a la globalització, en la mesura que la situació afectaria les decisions d'inversió de les companyies.

Així mateix, Francesc Cabana i Vancells ha advertit que el terrorisme global el que provocarà serà un agreujament de la situació de les poblacions més pobres del planeta. En un recent article² en premsa l'expert apunta que "no se sabrà mai les vides o els danys que les mesures preventives aconseguiran salvar i evitar, però és segur que hi haurà milions de morts als països més pobres com a conseqüència d'aquesta prioritat [la lluita contra el terrorisme] dels països rics. Afegia a continuació: "El terrorisme de l'11-S i l'11-M és d'abast universal, pot afectar qualsevol país del món i d'aquí el mal que fa a l'hora de deixar en carter a altres projectes i altres objectius".

Específicament quant a l'11-S, l'anàlisi de l'FMI citat assenyalava que l'opinió majoritària era que tindria pocs efectes en el llarg termini, tant per als EUA com a la resta del món, i ho comparava al que va succeir després de l'assassinat, el 1963, del president John F. Kennedy. Entre els experts que sostenien aquest punt de vista se citava Alan Greenspan. Afegia que, tanmateix, una "minoria significativa" sostenia que l'atemptat tindria efectes negatius en el potencial productiu, especialment en el cas de nous atacs. L'FMI citava en aquest punt un interessant estudi d'Abadie i Gardeazabal sobre el cas d'Euskadi.³ Finalment, un quants experts assenyalaven que podria servir de revulsiu i propiciar un salt econòmic endavant.

Veiem què va passar l'11 de març. En un primer moment, els inversors en els mercats mundials van fer la lectura contrària a la que es va fer a Espanya: els va semblar que havia estat Al-Qaida. Per tant, van actuar considerant que l'anomenat risc geopolític havia augmentat, ja que es tractava d'un atemptat d'abast global. Per tant, Wall Street i les borses europees van caure i molts capitals van fugir cap als bons, molt més segurs que les accions. La intervenció del govern espanyol, insistint a assenyalar ETA com la responsable de les bombes —estratègia en la qual va utilitzar a fons la seva influència en els mitjans i també la via diplomàtica—, va produir un moviment d'ordre pendular: si era l'organització terrorista basca, van rumiar els inversors, es tractava de *risc país*, no de *risc geopolític*; d'un problema espanyol, intern. Les decisions a prendre eren, per tant, unes altres. I així es va començar a fer fins que la hipòtesi d'Al-Qaida va imposar-se i es va tornar a produir una reacció similar a la del començament. (L'assassinat, el 21 de març, del xec Iassín per part d'Israel va disparar altra vegada les alarmes geopolítiques. Aleshores les borses mundials van reaccionar com deu dies abans i es van desplomar.)

La Borsa de Madrid va ser la més afectada. Entre dijous 11 i divendres 12 de març l'Íbex va baixar quasi un 3,2 per cent. Com va passar també l'11-S, la volatilitat va disparar-se, és a dir que, en augmentar la sensació de risc, les operacions de compra i venda es van multiplicar provocant una ràpida oscil·lació de les cotitzacions. En els dies següents, entre els dies 12 i 18 de març, més de 1.000 milions d'euros de fons d'inversió van alterar les seves posicions. Tot i que es calcula que els fons d'inversió sumen en total un patrimoni immensament més gran —superaria els 200.000 milions—, el ràpid moviment per rebaixar el risc resulta il·lustratiu del tipus de reaccions que es produeixen arran d'una massacre terrorista. Un altre senyal de com podria afectar l'11-M l'economia europea i mundial és l'enquesta de l'institut ZEW, que mesura mensualment les expectatives econòmiques a Alemanya. Aquest indicador va baixar del 69,9 del febrer fins al 57,6 al març. Si només s'haguessin comptat les respostes posteriors a la massacre de Madrid, la caiguda s'hagués situat en el 55,9.

Pel que fa al consum intern espanyol, les xifres de matriculació d'automòbils —un dels indicadors més emprats— semblen desmentir que es pugui haver produït un impacte negatiu. El març es va matricular un 28,1 per cent més vehicles i només es van aturar les compres els tres dies posteriors a la tragèdia. No obstant això, és massa aviat per fer vaticinis que depassin la immediatesa, motiu que ha dut al Banc d'Espanya i també al Banc Central Europeu a esperar fins a disposar d'anàlisis acurades de com pot evolucionar la situació. De fet, en el moment de redactar aquestes ratlles, el BCE, pre-

sídit per Jean-Claude Trichet, continua sense fer cas de les veus que li reclamen que abaixi els tipus d'interès per reactivar el consum i l'economia europeus.

26 Sigui com sigui, els efectes que pugui tenir el terrorisme islàmic global dependran del que passi a partir d'ara. Ho ha explicat de forma molt entenedora Paul Isbell, analista principal del Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estratégicos, en reflexionar sobre els atemptats de Madrid.⁴ Per Isbell, per provar de calcular les conseqüències de l'11-M, el primer que cal calibrar és si es continuarà considerant l'atac com un esdeveniment aïllat en el temps o, en canvi, serà finalment interpretat com el primer d'una sèrie de atacs a curt termini, a Espanya o en altres llocs d'Occident. Per ell, com més aviat es produís el següent macroataemptat pitjors serien les conseqüències econòmiques. En segon lloc, Isbell fa notar que la massacre de Madrid es va produir en un moment en què les tendències cícliques de l'economia espanyola eren relativament positives (creixement del 2,4 per cent del PIB el 2003). Afegeix, també, que avui els EUA es troben en una situació millor que no pas l'11 de setembre de 2001 per aguantar la pressió del terrorisme global. "El pitjor dels casos, en termes del seu impacte sobre l'economia, seria una sèrie d'atacs sobre França i Alemanya", conclou l'expert, per qui "aquest escenari seria el més sorprenent i tindria un efecte devastador sobre la confiança, tant del consumidor com de l'inversor en aquests països, on la demanda interna continua molt dèbil i des d'on, tard o d'hora, l'economia mundial necessitarà un nou impuls perquè el pròxim cicle de creixement sigui veritablement sostenible". Isbell no pot evitar preguntar-se, igualment, sobre el pànic capaç de desencadenar la hipotètica utilització per part dels terroristes d'armes de tipus nuclear, químic o bacteriològic.

Notes

¹ "The Global Economy After 11-S", International Monetary Fund, December 2001, World Economic Outlook occasional paper, Washington D.C.

² CABANA i VANCELLS, Francesc. "Terrorisme i fam al món". *Avui*, 28 de març de 2004.

³ ABADIE, Alberto; GARDEAZABAL, Javier. "The Economic Costs of Conflict: A Case-Control Study", National Bureau of Economic Research, working paper num. 8478, Cambridge (Mass.), 2001.

⁴ ISBELL, Paul. "¿Qué significa el 11-M para economía española, europea y mundial?", Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estratégicos, *ARI (Análisis del Real Instituto)*, n.º 52, Madrid, 23 de marzo de 2004.